

УДК: 376.1-056.37

Чеботарьова О.В.,

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна, olena.chebotareva@gmail.com

ДОПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ЯК ОДНА З УМОВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті представлено науково-методичні підходи щодо здійснення допрофесійної підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку у закладах загальної середньої освіти, окреслено основні освітні та корекційно-розвивальні завдання професійно-трудового навчання учнів 5-10 класів в сучасних умовах реформування освіти. Розглянуто основні профілі професійного-трудового навчання старшокласників з порушеннями інтелектуального розвитку. Представлено соціально-професійну орієнтацію як важливий напрям допрофесійної підготовки учнів з інтелектуальними порушеннями. Розглянуто модель компетентнісно спрямованого професійно-трудового навчання школярів у спеціальних закладах загальної середньої освіти.

***Ключові слова:** допрофесійна підготовка, професійно-трудове навчання, соціально-професійна орієнтація, учні з порушеннями інтелектуального розвитку.*

ДОПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ УЧАЩИХСЯ С НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

В статье представлены научно-методические подходы к осуществлению допрофессиональной подготовки учащихся с нарушениями интеллектуального развития в учреждениях общего среднего образования, обозначены основные образовательные и коррекционно-развивающие задачи профессионально-трудового обучения учащихся 5-10 классов в современных условиях реформирования образования. Рассмотрены основные профили профессионально-трудового обучения старшеклассников с нарушениями интеллектуального развития. Представлена социально-профессиональная ориентация как важное направление допрофессиональной подготовки учащихся с интеллектуальными нарушениями. Рассмотрена модель компетентно направленного профессионально-

трудового обучения школьников в специальных учреждениях общего среднего образования

Ключевые слова: допрофессиональная подготовка, профессионально-трудоовое обучение, социально-профессиональная ориентация, учащиеся с нарушениями интеллектуального развития.

PRE-PROFESSIONAL TRAINING AS ONE OF THE CONDITIONS OF SOCIALIZATION OF STUDENTS WITH DISORDERS OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT

The article presents the scientific and methodological approaches to the implementation of pre-vocational training of students with intellectual disabilities in institutions of general secondary education, outlines the basic educational and corrective-developmental tasks of vocational training of students in grades 5-10 in the current conditions of educational reform. The main profiles of vocational training of high school students with intellectual disabilities are considered. The socio-professional orientation as an important area of pre-professional training of students with intellectual disabilities is presented. Model of competently directed vocational training of schoolchildren in special institutions of general secondary education is considered. The vocational training of students is carried out in the conditions of compensatory learning, on the basis of individual and differentiated approaches, taking into account the possibilities and peculiarities of mastering the educational material, namely: the ability to learn visually, visual support, visual material; the ability to imitate, perform step-by-step practical steps on the sample and verbal instruction, subject to submission of new material in small portions.

Keywords: pre-vocational training, vocational training, socio-vocational orientation, students with intellectual disabilities.

Реформу загальної середньої освіти відповідно Концепції Нової української школи спрямовано на переорієнтацію процесу навчання із «знаннєвої» парадигми на «практично-діяльнісну», тобто на розвиток в учня здатності самостійно вирішувати життєво необхідні задачі, опановувати нові знання. Учні повинні мати не тільки академічні знання зі шкільних

предметів, а й уміти навчатися протягом життя та ефективно застосовувати набуту інформацію. Саме на це орієнтована компетентнісна освіта, а вміння вчитися – проголошено як обов’язкову умову для навчання впродовж життя.

Отже, головним завданням сучасної школи є підготовка компетентної особистості, здатної знаходити правильні рішення у конкретних навчальних, життєвих, а майбутньому і професійних ситуаціях.

Процес соціалізації школярів з порушеннями інтелектуального розвитку передбачає успішну підготовку їх до самостійного життя, посильної діяльності та участі в суспільному житті, їхньому самовизначенні. Саме такі завдання постають перед спеціальними закладами загальної середньої освіти, де навчаються та виховуються, отримують професійно-трудові знання та навички діти з порушеннями інтелектуального розвитку.

Важливим фактором забезпечення процесу соціалізації школярів в освітньому закладі є реалізація професійно-трудового навчання, спрямованого на забезпечення підготовки учнів до самостійного виконання різних видів робіт в умовах державних і приватних підприємствах та у власному побуті та передбачає підготовку учнів до подальшого навчання у професійно-технічних закладах освіти для здобуття професій [1;2].

Головною метою професійно-трудового навчання є формування особистості, підготовленої до самостійного життя і перетворювальної діяльності в умовах сучасного високотехнологічного, інформаційного суспільства для реалізації творчого потенціалу учнів.

Зміст предмета має чітко виражену прикладну спрямованість і реалізується переважно шляхом застосування практичних методів і форм організації занять.

Завданнями професійно-трудового навчання учнів є:

- формування цілісного уявлення про матеріальне виробництво, роль техніки, проектування і технологій у розвитку суспільства;

- набуття учнями досвіду провадження технологічної діяльності, ціннісних ставлень до трудових традицій;
- формування технологічних умінь і навичок;
- ознайомлення із виробничим середовищем, традиційними, сучасними технологіями обробки матеріалів;
- сприяння усвідомленню учнями значущості ролі технологій як практичного втілення наукових знань;
- реалізація здібностей та інтересів школярів у сфері проектно-технологічної діяльності;
- залучення учнів до надбань української культури через практичне вивчення традиційних ремесел та різних видів декоративно-ужиткового мистецтва;
- створення умов для самореалізації та професійного самовизначення кожного учня.

Основними корекційно-розвивальними завданнями є:

- удосконалення пізнавального, психомоторного, мовленнєвого, емоційно-вольового, особистісного розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями;
- створення умов для розвитку особистості;
- формування в учнів мотиваційної готовності працювати в сфері матеріального виробництва, становлення в них професійних інтересів з урахуванням можливостей та здібностей;
- розвиток позитивного ставлення учнів до праці, дбайливого ставлення до природи і майна;
- виховання працелюбності, дисциплінованості, організованості, охайності та інших важливих рис характеру.

Зміст професійно-трудового навчання учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку розроблено творчою групою фахівців м. Києва, Харкова, Богодухова, Львова, Дніпра та ін. та представлено такими

напрямами: «Швейна справа», «Квітникарство», «Декоративно-ужиткове мистецтво», «Палітурно-офісна справа», «Взуттєва справа», «Сільськогосподарська справа», «Художня обробка деревини та металу», «Штукатурно-малярна справа», «Кухарська справа» [3;4].

Завдяки своїй спрямованості на реалізацію принципу варіативності програми дозволяють планувати навчальний матеріал відповідно до матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального процесу, статевовікових особливостей учнів та їхніх інтересів. Вони містять базову та варіативну складову (варіативні модулі).

На основі базового змісту можливе розроблення інтегрованих програм з урахуванням психофізичних можливостей учнів, їхніх нахилів, бажань, навчально-матеріальної бази, регіональних традицій, які можуть передбачати розділи (курси) із зазначених напрямів професійно-трудової підготовки школярів з інтелектуальними порушеннями, а також авторські напрацювання за наявності у закладі кваліфікованих кадрів за певним профілем та матеріально-технічної бази.

Підготовка школярів до самостійного виконання різних видів робіт з окреслених профілів відбувається у процесі формування в учнів доступних технічних та технологічних знань з предмета; навчання прийомів праці (технології обробки різних матеріалів); виховання у школярів необхідних якостей особистості (відповідальності, сумлінності, наполегливості та ін.); розвитку загальнотрудових умінь (орієнтування у способі виконання практичного завдання, планування послідовності дій та здійснення самоконтролю).

До програм розроблено варіативні модулі, які передбачають розширення техніко-технологічних знань, умінь та навичок з різноманітних технологій декоративно-ужиткового мистецтва та поглиблене вивчення базової програми трудового навчання. Варіативні модулі обирає вчитель у залежності від матеріально-технічної бази, фахової підготовленості,

регіональних традицій наповнюваності класів та рівня психофізичного розвитку учнів.

Години, відведені на варіативну частину програми, можуть бути використані для поглибленого вивчення окремих розділів інваріантної частини або для ознайомлення та оволодіння технологіями зазначених видів декоративно-ужиткового мистецтва. Отже, зміст запропонованих програмою варіативних модулів передбачає можливість органічного поєднання зі змістом базової частини програми.

При вивченні навчального матеріалу модулів учні отримують основні техніко-технологічні відомості з обраного виду праці та початкові вміння, які можуть закріплювати самостійно у позаурочні години. У процесі навчання школярів знайомлять з історією розвитку художнього промислу, використанням його в побуті, формують естетичні смаки, розвивають творчі здібності. Також учні мають можливість удосконалювати та розширювати одержані знання та практичні уміння щодо обробки матеріалів, технології виготовлення виробів різними техніками виконання, вдосконалювати навички використання інструментів та матеріалів, що є переважно спільними при засвоєнні навчального матеріалу, передбаченого програмою.

Базові знання, які учні отримують за період допрофесійної підготовки у школі, дають можливість школярам удосконалювати одержані техніко-технологічні знання та практичні уміння, а також спеціалізуватися з більш вузької спеціальності у 9-10-класах на базі вузькопрофільного підприємства.

Важливим напрямом у допрофесійній підготовці дітей з інтелектуальними порушеннями є *соціально-професійна орієнтація*.

Соціально-професійна орієнтація – це комплексна система форм, методів, засобів, заходів, яка цілеспрямовано використовується для засвоєння певної системи знань і моделей поведінки, що дають змогу молодим людям з порушеннями інтелектуального розвитку функціонувати в суспільстві відповідно до своїх можливостей.

Соціально-професійна орієнтація, яка здійснюється на уроках професійно-трудового навчання, забезпечується на основі такої моделі освіти, де здійснюється:

- засвоєння необхідних техніко-технологічних знань;
- створюються умови для системного їх використання в діяльності на побутовому, соціальному та професійному рівнях.

Щоб бути готовими до самостійного дорослого життя, учням з інтелектуальними порушеннями необхідно мати необхідний запас практичних знань, певну професійно-трудову підготовку, вміти адаптуватися і правильно будувати взаємовідносини з оточуючими (див.рис.1)

Рис.1 Модель компетентнісно спрямованого професійно-трудового навчання

Соціально-професійна орієнтація у спеціальних закладах загальної середньої освіти передбачає допомогу школярам в контексті особистісних, освітніх і професійних проблем; формування «образу Я», як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, виявлення специфічних якостей і властивостей людини, які дозволяють успішно займатися конкретними видами професійної діяльності; визначення характерних вимог до людини з різних видів професійної діяльності та формування вміння порівнювати їх з

«образом Я»; пошук методів і засобів впливу на людину з метою розвитку окремих професійно важливих якостей у процесі професійного навчання.

Психолого-педагогічним підґрунтям щодо професійного орієнтування учнів є проведені вітчизняні та зарубіжні дослідження, в яких порушують питання, пов'язані з проблемою становлення в учнів з інтелектуальними порушеннями життєвих орієнтацій та компетенцій. Це дослідження в галузі трудового навчання виховання учнів (Г. Дульнєв, І. Єременко, Б. Пінський та ін.); їх трудової адаптації та профорієнтації (О. Агавелян, В. Бондар, А. Висоцька, А. Долженко, Ю. Карвяліс, Н. Коломенський, Г. Мерсіянова, С. Мирський, В. Товстоган, М. Турчинська та ін.); соціалізації та підготовки учнів до самостійного життя (В. Воронкова, Л. Дробот, С. Конопляста, Н. Павлова, І. Татьянчикова та ін.).

Професійно-трудова підготовка учнів з порушеннями інтелектуального розвитку здійснюється в умовах корекційно-розвивального навчання, на основі індивідуального та диференційованого підходів, враховуючи можливості та особливості засвоєння навчального матеріалу, а саме: здатності навчатися візуально, за зоровими опорами, наочним матеріалом; наслідуванням, виконанням поетапних практичних дій за зразком та словесною інструкцією, за умови подачі нового матеріалу невеликими порціями.

Основоположна роль у допрофесійній підготовці учнів відводиться формуванню їхньої професійно-трудової компетентності. Якщо трудова компетентність розглядається як здатність школярів застосовувати отриманні загальнотрудові знання, уміння та навички у практичній життєдіяльності, то професійна – використовувати професійно-трудові знання, уміння та навички у конкретній сфері трудової діяльності, виконання певних виробничих завдань, операцій.

Як свідчать експериментальні дослідження, допрофесійна підготовка учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в контексті соціально-професійної орієнтації сприяє:

- соціалізації особистості;
- формуванню соціальної моделі поведінки;
- розвитку навичок взаємодії та комунікації у колективі;
- формуванню соціально-професійного і психологічного досвіду.

Практичні заняття за межами школи – це цінний соціально-професійний і психологічний досвід школярів, можливість поступового входження у світ, формування у них ціннісного ставлення до праці, людей праці та до самого себе.

Отже, соціалізація старшокласників з порушеннями інтелектуального розвитку буде ефективна за умов реалізації допрофесійної підготовки учнів, спрямованої на формування професійно-трудової компетентності в процесі навчання як здатності застосовувати отримані професійні знання та вміння в практичній життєдіяльності; впровадженням сучасного програмно-методичного забезпечення освітнього процесу, адаптацією змісту освіти відповідно до особливостей інтелектуального розвитку школярів, максимального використання індивідуальних здібностей та можливостей учнів. Необхідною складовою професійно-трудового навчання школярів є соціально-професійна орієнтація, яка забезпечується на основі реалізації такої моделі освіти, де здійснюється засвоєння необхідних техніко-технологічних знань; створюються умови для системного їх використання в діяльності на побутовому, соціальному та професійному рівнях.

Література

1. Мерсіянова Г.М. Професійно-трудове навчання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей: посібник / Галина Миколаївна Мерсіянова. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 80 с.

2. Мирский С.Л. Методика профессионально-трудового обучения во вспомогательной школе: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1980. – 183с.
3. Чеботарьова О.В. Особливості соціалізації школярів із порушеннями розумового розвитку засобами професійно-трудового навчання // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Вип. 17. – Київ, 2015. – С. 265-268
4. Чеботарьова О.В. «Трудове навчання» (Квітникарство) (Сільськогосподарська праця) (8-10 класи) [Електронний ресурс] / О.В. Чеботарьова // Навчальні програми для 5-9 (10) класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>

References

1. Mersiianova H.M. (2012). Vocational training in special schools for the mentallyretarded children: a guide / Halyna Mykolaivna Mersiianova. – K.: Pedahohichna dumka. – 80 s. [In Ukrainian]
2. Myrskyi S.L. Methods of vocational and labor training in a secondary school: A manual for teachers.. – M.: Prosveshchenye, 1980. – 183s.
3. Chebotarova O.V. (2015) Features of socialization of students with intellectual disabilities by means of vocational training // Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 19. Korektsiina pedahohika ta psykholohiia. Vyp. 17. – Kyiv. – S. 265-268.
4. Chebotarova O.V. Navchalni prohramy dlia 5-9 (10) klasiv spetsialnykh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv dlia ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku – Rezhym dostupu: <http://www.mon.gov.ua/>